

Marcin Gonera

AFILIACJA

► **ORCID iD: 0000-0003-3106-8254**

m.gonera83@gmail.com

Funkcjonowanie Kościoła katolickiego w Polsce w czasie pandemii koronawirusa

ABSTRAKT

Od momentu odnotowania pierwszych przypadków zachorowań na Covid-19 w Polsce rozpoczęło się stopniowe ograniczanie dotychczasowych zasad funkcjonowania większości dziedzin życia społecznego. Pierwsze restrykcje skierowane były do obszarów, w których gromadzą się ludzie: szkoły, kawiarnie, restauracje. Zakazem tym objęto także miejsca kultu, dlatego Kościoły i związki wyznaniowe straciły możliwość pełnienia swojej misji w dotychczasowy sposób. Celem tego artykułu jest przedstawienie sytuacji Kościoła katolickiego w czasie pandemii koronawirusa. W artykule zaprezentowano oficjalną odpowiedź Kościoła katolickiego w Polsce na pandemię, opierając się na dokumentach wydanych przez Konferencję Episkopatu Polski. Ukazano ponadto recepcję tych dokumentów przez duchownych i wiernych w mediach katolickich działających w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: PANDEMIA, KORONAWIRUS, KOŚCIÓŁ KATOLICKI, MEDIA KATOLICKIE

ABSTRACT

Functioning of the Catholic Church in Poland during the coronavirus pandemic

Since the first cases of coronavirus in Poland have been recorded, the gradual limitation of the current rules of functioning of various areas of social life has begun. The first restrictions were directed to the areas where people gather: schools, cafes, restaurants. This prohibition also covers places of culture, which is why Churches and religious associations have lost their opportunity of carrying out their mission in the same way as before. The purpose of this article is to present the situation of the Catholic Church during the coronavirus pandemic. The article presents the official response of the Catholic Church in Poland to the pandemic based on documents issued by the Polish Bishop's Conference. The reception of these documents by clergymen and faithful in Catholic media operating in Poland was also shown.

KEYWORDS: PANDEMIC, CORONAVIRUS, CATHOLIC CHURCH, CATHOLIC MEDIA

WPROWADZENIE

Jak podaje Kodeks prawa kanonicznego, Konferencja Episkopatu jest zebraniem biskupów na terenie danego kraju lub terytorium. Jest instytucją, która wypełnia zadania pasterskie wobec swoich wiernych. Należą do niej wszyscy biskupi diecezjalni, biskupi pomocniczy oraz biskupi tytularni (Kodeks prawa kanonicznego, kan. 447, kan. 450). Konferencja Episkopatu jest instytucją odpowiadającą na Sobór Watykański II – na jego postulat reformy struktur Kościoła oraz kolegialnej odpowiedzialności biskupów za Kościół. Zadaniem poszczególnych Konferencji Episkopatu jest wsłuchiwanie się w głos wiernych, troska o ich potrzeby duchowe, realizacja misji Kościoła (Courth, Neuner, 1999, s. 426–427).

Konferencje komunikują się z wiernymi za pośrednictwem oficjalnych dokumentów. Są one publikowane na stronach internetowych danej Konferencji, w agencjach informacyjnych im podległych oraz w czasopismach katolickich. Te ostatnie podmioty mają do spełnienia szczególną rolę. Z jednej strony przekazują komunikaty biskupów w formie przez nich zaprezentowanej, z drugiej zaś poprzez ich komentowanie i interpretowanie starają się, aby trafiły one do jak najszerszego grona odbiorców.

Celem artykułu jest, po pierwsze, dokonanie przeglądu dokumentów dotyczących koronawirusa wydanych przez Konferencję Episkopatu Polski, a po drugie, analiza wypowiedzi prasowych w czterech tytułach prasowych i ocena recepcji słów biskupów na temat pandemii. W tym celu posłużyłem się analizą zawartości mediów. Analizie poddano trzy tygodniki, które w podtytule mają przymiotnik „katolicki”: „Gość Niedzielny”, „Niedzielną”, „Tygodnik Powszechny” oraz dwumiesięcznik „Polonia Christiana”, który takim przymiotnikiem nie może się posługiwać. Zakres czasowy obejmował: luty–maj 2020 roku (w przypadku dokumentów Konferencji Episkopatu Polski) oraz marzec–maj 2020 roku (wydania czasopism katolickich).

ODPOWIEDŹ KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE NA PANDEMIE

Reakcja hierarchów kościelnych na pojawienie się koronawirusa w Polsce była szybka. 28 lutego, czyli jeszcze przed wykryciem pierwszych przypadków zachorowań na Covid-19 w Polsce, abp Stanisław Gądecki, przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, wydał komunikat dotyczący zagrożenia nowym wirusem (komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu

Polski, 2020). Gądecki zwraca w nim uwagę na konieczność zachowania podstawowych zasad higieny i zachęca duchowieństwo do zwiększonej ostrożności. Co istotne, autor informuje biskupów diecezjalnych o możliwości przyjmowania przez wiernych komunii św. na rękę oraz komunii duchowej. Arcybiskup w trybie warunkowym przekazuje również wiadomość o możliwości zaprzestania korzystania z wody święconej w kościołach: „Kto ma obawy przed zarażeniem, ten nie powinien w tym czasie korzystać z wody święconej umieszczonej w kropielnicach”. Dokument jest krótki, składa się z pięciu akapitów, utrzymany jest w ostrożnym tonie. Zawiera wiele cech języka urzędowego: obowiązuje strona bierna oraz forma bezosobowa.

Kolejny analizowany dokument pochodzi z 12 marca. W tym dniu w Polsce odnotowano już pierwsze przypadki śmiertelne spowodowane zakażeniem koronawirusem. Omawiany dokument dotyczy udzielenia dyspensy od obowiązku uczestnictwa w niedzielnej mszy św. oraz wprowadzenia prewencyjnych środków ostrożności (zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski, 2020). Powołując się na Kodeks prawa kanonicznego, dokument rekomenduje biskupom diecezjalnym wprowadzenie dyspensy następującym grupom ludzi: osobom w podeszłym wieku; osobom z objawami infekcji; dzieciom i młodzieży oraz dorosłym sprawującym nad nimi opiekę; osobom, które czują obawę przed zarażeniem. Ponadto Rada Stała Konferencji Episkopatu wydała szereg szczegółowych zaleceń: przekazywanie znaku pokoju bez podawania rąk, oddawanie czci krzyżowi wyłącznie poprzez przyklęknięcie lub skłon, powstrzymywanie się od całowania i dotykania relikwii; rezygnacja z napełniania kropielnic wodą święconą; nakładanie na kratki konfesjonałów folii ochronnych. Biskupi wchodzący w skład Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski poinformowali, że bierzmowania zostają przeniesione na późniejsze terminy oraz zawieszone zostają pielgrzymki maturzystów na Jasną Górę. Dokument kończy apel o solidarność z osobami starszymi i potrzebującymi oraz zachęta do śpiewania w kościołach suplikacji „Święty Boże, Święty Mocny...”

Kolejny dokument to nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski pt.: „Jezus żyje i chce, abyś żył”, podpisany przez abp. Stanisława Budzika, metropolitę lubelskiego i przewodniczącego tejże Komisji. Dokument jest odpowiedzią na błędne teorie teologiczne związane z zagrożeniem koronawirusem oraz niezgodnymi z nauką katolicką obrazami Boga pojawiającymi się w przestrzeni medialnej. Nota wymienia naganne postawy społeczne: sztuczne wywoływanie lęku, pesymizm, promowanie prostych i naiwnych recept, poszukiwanie ratunku wyłącznie dla siebie i swoich bliskich, egoizm. Dokument ostrzega też przed szerzeniem się wypaczonych

wyobrażeń Boga. Padają w nim takie sformułowania, jak: „niebezpieczeństwo manipulowania Bogiem”, „rzekoma godzina działania karzącego Boga”, „magiczne traktowanie sakramentów i sakramentaliów”, „wyrwana z kontekstu egzegeza biblijna”. Dokument jednoznacznie stwierdza, że „niezgodne z biblijnym obrazem Boga jest ukazywanie Go jako niemiłosiernego sędziego, bezdusznego kontrolera ludzkich działań, mściwego tyrana lub przeciwnie – obojętnego władcy świata (...)”.

2 maja 2020 roku na Jasnej Górze zebrała się Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski z okazji uroczystości Najświętszej Maryi Panny, Królowej Polski. Po zebraniu Rady Stałej opublikowano dokument, w którym biskupi przypomnieli o tym, że dyspensy udzielone przez biskupów diecezjalnych nadal obowiązują. Przypomniano też o obowiązku przestrzegania zasad higieny, ale jednocześnie podkreślono potrzebę „bardziej spójnego, proporcjonalnego i sprawiedliwego kryterium znoszenia ograniczeń dopuszczalnej liczby wiernych w kościołach”.

Pierwszą reakcją „Niedzieli” na pojawienie się przypadków zakażeń koronawirusem było wystosowanie przez redaktora naczelnego apelu do wiernych. W artykule wstępnym do wydania z dnia 29 marca 2020 roku napisał on: „(...) zachowując wszelkie środki ostrożności, nie wychodząc z domu, zachowajmy spokój” (Grabowski, 2020). W tym samym numerze zamieszczono artykuł o wymownym tytule *Czy chodzenie do kościoła wymaga dziś odwagi?*, w którym czytamy, że wiara ma wielką moc, „ale musi ona iść w parze z rozumem”. Dlatego – stwierdza ks. Janusz Chyła, autor tekstu – sposób świętowania dnia Pańskiego osób z grup ryzyka „powinien polegać na modlitwie w domu” (Chyła, 2020).

Pierwsza odpowiedź ks. Adama Pawłaszczyka, redaktora naczelnego „Gościa Niedzielnego”, była bardzo ostrożna: „Nie, nie napiszę w tych słowach wstępu do nowego numeru «Gościa Niedzielnego» nic o koronawirusie. Napisała o nim cała reszta świata (a i my w bieżącym numerze ten temat poruszamy)” (Pawłaszczyk, 2020). W kolejnym wydaniu tygodnika redaktor przestrzegał przed popadaniem w panikę, ale co istotne, w edytoriale w ogóle nie odniósł się do dyspensy rekomendowanej przez Konferencję Episkopatu Polski oraz zalecanych środków ostrożności. Tematem swojego tekstu uczynił strach. Stwierdził w nim, że strach przed koronawirusem jest po prostu strachem przed śmiercią, zaznaczając, że „jeszcze bardziej boi się ten, kto nie wierzy, że poza tą ziemią i jej materialnym wymiarem istnieje jakakolwiek inna rzeczywistość”. Dopiero w kolejnym numerze redaktor naczelny zaapelował o roztropność: „(...) starożytna łacińska sentencja «Cokolwiek czynisz, czyń roztropnie i przewiduj koniec» w XXI wieku zdaje się brzmieć

wymowniej niż kiedykolwiek wcześniej. Dawno od roztropności jednostek nie zależał w takim stopniu los całych społeczeństw” (Pawlaszczyk, 2020).

W „Tygodniku Powszechnym” nie zamieszczono żadnych artykułów kwestionujących zasadność wprowadzenia izolacji społecznej i ograniczeń liczby wiernych na mszach. Ks. Adam Boniecki, były redaktor naczelny, w cotygodniowym komentarzu napisał: „Nie ma wyboru, trzeba opanować sztukę zwracania się do niewidzialnych uczestników liturgii, obecnych (lub nieobecnych) przez internet. Teraz, kiedy na mszy św. w kościele nie może być więcej niż pięć osób, musimy, my księża, nauczyć się komunikowania ze wspólnotą niewidzialną” (Boniecki, 2020). Duży opór przed takimi ograniczeniami zauważyć można natomiast w wydawanym przez katolików świeckich dwumiesięczniku „Polonia Christiana”. Krystian Kratiuk, redaktor naczelny czasopisma, uważa, że „możni tego świata postanowili bowiem wykorzystać nową sytuację do swoich planów”. Jego zdaniem światowe rządy wykorzystują pandemię do działań antykatolickich i antynarodowych poprzez ograniczanie możliwości uczestnictwa w nabożeństwach, propagowanie pomysłów przymusowych pomiarów biometrycznych oraz aplikacji w telefonach śledzących obywateli (Kratiuk, 2020).

INTERPRETACJE PRZYCZYN PANDEMII

Mimo że nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski przestrzegła przed propagowaniem niezgodnych z nauką Kościoła obrazów surowego Boga oraz fałszywej historiozofii, w mediach katolickich nie zapanowała w tej kwestii zgoda. Witold Gadowski, felietonista „Niedzieli”, publikował w czasie pandemii cykl tekstów pt. „Dziennik zarazy”, w których próbował szukać różnych sposobów wyjaśnienia przyczyn pandemii. Nie unikał sugestii, że za pandemią i związaną z nią izolacją społeczną stoją bliżej nieokreślone międzynarodowe siły: „Obojętnie co: wielki spisek czy też nadzwyczajny splot okoliczności tak mocno i szybko przerwały codzienność, że nic już nie wróci w stare koleiny. To dobrze? Nikt nie odpowie” (Gadowski, 2020).

Podobne wypowiedzi znaleźć można w dwumiesięczniku „Polonia Christiana”. Agnieszka Stelmach w artykule *Globalizacja+ Przejście na wyższy poziom* pisze, że pandemia koronawirusa to „kamień milowy na drodze do końca kolejnej fali globalizacji”. Zdaniem autorki wizja świata po pandemii nie napawa optymizmem: „(...) transhumanizm, fuzja świata fizycznego i wirtualnego, w którym dychotomia cyfrowo-fizyczna ustąpi miejsca bardziej

złożonej rzeczywistości. Ludzie nieuchronnie połączą się z nią za pomocą wszczepionych czipów i czujników” (Stelmach, 2020).

Od spiskowych interpretacji pandemii dystansowały się pozostałe tygodniki katolickie. W „Gościu Niedzielnym” zamieszczono opinię Pawła Milcarka, który stwierdził, że „pandemia nie jest żadnym «końcem świata» czy «początkiem nowej ery»” (Milcarek, 2020). „Tygodnik Powszechny” również przestrzegał przed uleganiem tego typu obsesjom. Ks. Jacek Prusak, oceniając religijność w czasie pandemii, napisał, że „mamy do czynienia w Kościele zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi religijnymi strategiami radzenia sobie z tym zagrożeniem” (Prusak, 2020).

NOWE FORMY UCZESTNICTWA W MSZY ŚW.

Wszystkie analizowane czasopisma odniosły się do wprowadzonych przez biskupów diecezjalnych dyspens oraz sugestii, by uwzględnić możliwość modlitwy z wykorzystaniem środków masowego przekazu. „Niedziela” zamieściła przewodnik liturgiczny, który odpowiada na pytania wiernych związane z oglądaniem mszy w telewizji i internecie. Ks. Adrian Put informuje w nim, że oglądanie mszy w telewizji nie jest tym samym co obecność na niej: „Czy kiedy oglądam Mszę św. w telewizji, uczestniczę w niej? To jedno z podstawowych pytań. Odpowiedź może być tylko jedna: nie. Oglądając Mszę św. w telewizji, uczestniczę w jej transmisji (...) Mogę ją jednak potraktować jako dobrą okazję do modlitwy i słuchania słowa Bożego” (Put, 2020). W przewodniku znalazły się również zalecenia, by oglądać mszę wspólnie z rodziną, zachowując wszystkie postawy i gesty charakterystyczne dla normalnego uczestnictwa w mszy, usuwając rzeczy, które mogą rozpraszać uwagę.

Z opinią o tzw. mszach telewizyjnych zgodził się „Gość Niedzielny”. Liturgista ks. Andrzej Dudek stwierdził, że „fizycznego udziału we Mszy św. w kościele nic nie jest w stanie zastąpić, bo to jedynie tam dokonuje się sakrament. Transmisja jest swego rodzaju relacją na żywo” (Wielgosz, 2020). „Gość Niedzielny”, podobnie jak „Niedziela”, przygotował dla czytelników zbiór informacji wyjaśniających zasady oglądania mszy w telewizji i internecie.

Z kolei dwumiesięcznik „Polonia Christiana” skrytykował obostrzenia nałożone na Kościół katolicki i dystansował się wobec przeniesienia liturgii do sfery wirtualnej. W artykule podsumowującym rozwój pandemii i nakładane stopniowo ograniczenia padają oskarżenia pod adresem biskupów: „Episkopat, aby dostosować się do trudnych obostrzeń, wydaje dyspensę (Uwaga! Nie zachęć i aprobatę, ale dyspensę, czyli zgodę na nieobecność dla

tych, którzy się boją – zgodę ze względu na strach)”. Krytykowani są również księża, którzy zachęcają wiernych do czasowego zawieszenia uczestnictwa w niedzielnej mszy św.: „(...) *oświeceni* pasterze odkrywają, że *Bóg jest wszędzie*, co ma stanowić argument koronny na zbędność fizycznego udziału w liturgii” („Autor jest kapłanem. Nazwisko do wiadomości redakcji”, 2020). „Polonia Christiana” przyłączyła się do międzynarodowego apelu duchownych i świeckich o zdjęcie ograniczeń nałożonych na Kościół katolicki. Padają w nim słowa krytykujące przeniesienie liturgii do sfery wirtualnej: „Nie pozwólmy, aby pod pretekstem wirusa zostały wymazane wieki cywilizacji chrześcijańskiej, wprowadzając nienawistną technologiczną tyranię, w której ludzie bezimienni i bez twarzy mogą decydować o losach świata, sprowadzając nas do wymiaru rzeczywistości wirtualnej” (W obliczu poważnego kryzysu. Apel do Kościoła i świata, 2020). Redakcja zamieściła ponadto wypowiedź kard. Roberta Saraha, prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w Stolicy Apostolskiej, który powiedział, że: „Msza nie może stać się spektaklem telewizyjnym”.

KONTROWERSJE WOKÓŁ KORZYSTANIA Z WODY ŚWIECONEJ W KOŚCIOŁACH

15 marca 2020 roku Stanisław Dzięga, arcybiskup archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, ogłosił list pasterski na III Niedzielę Wielkiego Postu. Pisał w nim m.in. o tym, żeby nie unikać korzystania w kościołach z wody święconej, gdyż „szatan jest bezradny wobec takiego wyrazistego i jednoznacznego człowieczego świadectwa wiary” (Dzięga, 2020). Wokół tych słów rozgorzała dyskusja w niektórych mediach katolickich. „Tygodnik Powszechny” jednoznacznie potępił słowa duchownego. W artykule pt. *Słowa biskupa błędne i groźne* podkreślono zarówno negatywne skutki społeczne opinii duchownego, jak i brak podstaw teologicznych jego poglądów. Artur Sikora, autor tekstu, stwierdził, że słowa arcybiskupa są błędne teologicznie. Dziennikarz zaakcentował szczególnie jedno zdanie z listu pasterskiego – „Chrystus nie roznosi zarazków ani wirusów” – zaznaczając, że dają one podstawy do rozpowszechnienia się wśród wiernych przekonania, że osoby wierzące, gorliwe w praktykowaniu swojej wiary, nie mogą się zarazić.

Polemizując z arcybiskupem, dziennikarz powołał się na orzeczenia Soboru Chalcedońskiego, dając jednocześnie do zrozumienia, że hierarcha nie zna dobrze katolickiej teologii: „biskup szczecińsko-kamieński rozwija w swoim liście teologię, która bliższa jest starożytnym herezjom niż

katolickiej ortodoksji” (Sikora, 2020). Sobór Chalcedoński (451 rok) wydał orzeczenie, że Jezus Chrystus posiada dwie natury – boską i ludzką – które są odrębne i niez mieszane. Konsekwencją tego stwierdzenia było rozwinięcie nauki Kościoła, zgodnie z którą Jezus, jako Bóg, jest jednocześnie prawdziwym człowiekiem, dlatego posiada wszystkie cechy charakterystycznego dla każdego człowieka (Umiński, 1951). Dlatego też „gdyby koronawirus szalał na Bliskim Wschodzie w czasach Jezusa, On także mógłby się zarazić i zarażać innych” (Sikora, 2020).

Słowa arcybiskupa skrytykował również „Gość Niedzielny”, choć zaznaczyć trzeba, że styl tej krytyki był łagodniejszy niż w „Tygodniku Powszechnym”. Jarosław Dudała, autor artykułu *Koronawirus i woda święcona*, podzielił pogląd A. Sikory, że komunie św., a tym bardziej woda święcona, „zachowują swe właściwości fizyczne, chemiczne i biologiczne” (Dudała, 2020). Podobnie jak dziennikarz „Tygodnika Powszechnego”, zwrócił też uwagę na skutki społeczne słów arcybiskupa, stwierdzając, że mogły one zachęcać do lekceważenia norm sanitarnych. Dziennikarz starał się jednak usprawiedliwiać arcybiskupa. Napisał bowiem, że nie byłoby krytyki jego słów, gdyby padły one poza kontekstem pandemii. „Mam nadzieję, że właśnie taka była intencja abp. Dzięgi – ogólna, abstrahująca od aktualnej sytuacji. Że to było wezwanie skierowane do mizofobów, którzy generalnie i z olbrzymią, wręcz patologiczną przesadą obawiają się zarazków” – pisał (Dudała, 2020).

Do słów arcybiskupa nie odniosła się natomiast „Niedziela”. Redakcja przemilczała burzę medialną wokół listu, nie broniąc ani nie krytykując stanowiska arcybiskupa. Jedynym śladem mogącym sugerować jakąś próbę nawiązania do listu był artykuł pt. *Kościół trzeba szerzej otwierać*, relacjonujący spotkania wspólnot kościelnych w diecezji szczecińsko-kamieńskiej z arcybiskupem. Opublikowano go w lokalnym wydaniu tygodnika, trzy dni po kontrowersyjnym liście pasterskim. Zamieszczono w nim opinię abp. Dzięgi o sytuacji Kościoła w czasie pandemii: „(...) do aktualnych wydarzeń na świecie, związanych ze społecznym niepokojem dotyczącym ryzyka zarażenia koronawirusem, odniósł się abp Andrzej Dzięga, który podkreślił, iż Kościół w Polsce nie odwracał się od wiernych w czasach trudnych, nie odwraca się obecnie i nie zamierza tego czynić w przyszłości, także w obliczu pojawiających się zagrożeń epidemiologicznych” (Szewczyk, 2020).

Arcybiskupa wziął natomiast w obronę dwumiesięcznik „Polonia Christiana”, który na swojej stronie internetowej opublikował list protestacyjny w obronie duchownego wraz z zachętą, by się pod nim podpisać. Bezpośrednimi adresatami protestu był Szymon Hołownia oraz redakcja „Tygodnika Powszechnego”. Język opublikowanego protestu zawiera słownictwo

nacechowane emocjonalnie: „szkalowanie Księdza Arcybiskupa”, „antyklerkalny napad”, „wirus antyklerykalizmu i antykatolicyzmu”. Linia obrony opiera się na przypomnieniu kilku zdań z listu arcybiskupa: tego, że arcybiskup udzielił dyspensy katolikom swojej diecezji od obowiązku niedziel-
nego uczestnictwa w mszy; tego, że arcybiskup podkreślił „trud częstszego
zmieniania wody w kropielnicach” przez proboszczów; tego, że arcybiskup
nie zniechęcał do przyjmowania komunii na rękę, ale zaznaczył jedynie,
że komunია do ust jest właściwsza i bardziej godna. Tekst zamieszczony przez
dwumiesięcznik nie pomija faktu, że „Tygodnik Powszechny” zasugerował,
że poglądy arcybiskupa są bliskie herezji. Dziennikarze nie przedstawili jed-
nak argumentów mających przekonać czytelników, że jest inaczej. W liście
protestacyjnym padły jedynie słowa, że: „Metropolita szczecińsko-kamieński
nie napisał bowiem w swoim liście pasterskim nic, co nie byłoby zgodne
z nauką i Tradycją Kościoła!”

PODSUMOWANIE

Dokonując przeglądu oficjalnych wypowiedzi Kościoła katolickiego w Polsce na temat pandemii wywołanej koronawirusem oraz przyjęcia ich na łamach mediów katolickich, można stwierdzić, że Kościół katolicki dostosował swój przekaz i formy kultu do zaistniałej sytuacji. We wszystkich przywołanych dokumentach kościelnych oraz we wszystkich analizowanych tekstach prasowych istniała zgodność co do tego, że pandemia stanowi zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi, a co za tym idzie, konieczne jest wprowadzenie środków ostrożności zapewniających bezpieczeństwo uczestnikom nabożeństw. Punktami spornymi okazał się zakres wprowadzanych ograniczeń oraz interpretacje przyczyn pandemii. Najwięcej kontrowersji pojawiło się wokół kwestii korzystania z wody święconej w kościołach.

BIBLIOGRAFIA

- Boniecki, A. (2020). *Do pustego kościoła*. Pobrane z: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/do-pustego-kosciola-162876> (30.03.2020).
- Brońmy Arcybiskupa Dziegi. List protestacyjny*. Pobrane z: <https://www.pch24.pl/protest-w-obronie-abp-andrzeja-dziegi-podpisalo-juz-ponad-15-tys-osob-,74747,i.html> (23.03.2020).
- Chyła, J. (2020). Czy chodzenie do kościoła wymaga dziś odwagi?. *Niedziela*, 13, 12–14.
- Courth, F., Neuner, P. (1999). *Podręcznik Teologii Dogmatycznej*.

- Mariologia. Eklezjologia*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Dudała, J. (2020). *Koronawirus i woda święcona*. Pobrane z: <https://www.gosc.pl/doc/6216709.Koronawirus-i-woda-swiecona> (15.03.2020).
- Dzięga, A. (2020). *Słowo pasterskie Księga Arcybiskupa Metropolity na III Niedzielę Wielkiego Postu*. Pobrane z: https://kuria.pl/aktualnosci/Slowo-pasterskie-Ksiedza-Arcybiskupa-Metropolity-na-III-Niedziele-Wielkiego-Postu-15-marca-2020-r_4008 (15.03.2020).
- Gadowski, W. (2020). *Dziennik zarazy 2. Niedziela*, 13, 65.
- Grabowski, J. (2020). *Niedziela nie może się obyć bez „Niedzieli”*. *Niedziela*, 13, 3.
- Kard. Sarah o konsekwencjach przedłużającej się dyspensy od uczestnictwa we Mszy świętej. Pobrane z: <https://www.pch24.pl/kard-sarah-o-konsekwencjach-przedluzajacej-sie-dyspensy-od-uczestnictwa-we-mszy-swietej,75896,i.html#ixzz6QgFNqhUF> (08.05.2020).
- Kodeks Prawa Kanonicznego (1984). Poznań: Pallotinum.
- Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski. Pobrane z: <https://ekai.pl/przewodniczacy-kep-ostrzega-przed-koronawirusem/> (28.02.2020).
- Komunikat z posiedzenia Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski. Pobrane z: <https://episkopat.pl/biskupi-zachecamy-do-uczestnictwa-w-mszach-sw-z-zachowaniem-zasad-sanitarnych-2/> (02.05.2020).
- Kratiuk, K. (2020). *Stracona kolejka?*. *Polonia Christiana*, 74, 3.
- Liturgia w czasach zarazy* („Autor jest kapłanem. Nazwisko do wiadomości redakcji”). *Polonia Christiana*, 74, 56–59.
- Milcarek, P. (2020). *Dr Milcarek: pandemia nie jest ani „końcem świata”, ani „początkiem nowej ery”*. Pobrane z: <https://www.gosc.pl/doc/6377219.Dr-Milcarek-pandemia-nie-jest-ani-koncem-swiate-ani-poczatkem> (24.06.2020).
- Nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski „Jezus żyje i chce, abyś żył”*. Pobrane z: <https://episkopat.pl/komisja-nauki-wiary-episkopatu-szkodliwe-jest-generowanie-leku-i-dawanie-naiwnych-recept-w-czasie-epidemii/> (01.04.2020).
- Pawlaszczyk, A. (2020). *Poczucie odpowiedzialności*. Pobrane z: <https://www.gosc.pl/doc/6196230.Poczucie-odpowiedzialnosci> (05.03.2020).
- Pawlaszczyk, A. (2020). *Roztropnie*. Pobrane z: <https://www.gosc.pl/doc/6220785.Roztropnie> (19.03.2020).
- Prusak, J. (2020). *Nie każda trwoga prowadzi do Boga*. Pobrane z: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/nie-kazda-trwoga-prowadzi-do-boga-162740> (23.03.2020).

- Put, A. (2020). Uczestniczę czy oglądam?. *Niedziela*, 14, 15.
- Sikora, A. (2020). *Słowa biskupa błędne i groźne*. Pobrane z: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/slowa-biskupa-bledne-i-grozne-162565> (15.03.2020).
- Stelmach, A. (2020). Globalizacja+ Przejście na wyższy poziom. *Polonia Christiana*, 74, 6–8.
- Szewczyk, A. (2020). *Kościół trzeba szerzej otwierać*. Pobrane z: <https://www.niedziela.pl/artukul/147576/nd/Koscioly-trzeba-szerzej-otwierac> (13.03.2020).
- Umiński, J. (1951). *Historia Kościoła*. t. 1. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża.
- W obliczu poważnego kryzysu. Apel do Kościoła i świata*. Pobrane z: <https://www.pch24.pl/w-obliczu-powaznego-kryzysu-apel-do-kosciola-i-swiata,75850,i.html#ixzz6QgEcYiw5> (14.05.2020).
- Wielgosz, Z. (2020). *Jak zamienić dom w domowy Kościół? Jak przeżyć w nim Mszę św.? Jak przygotować mały ołtarzyk?*. Pobrane z: <https://tarnow.gosc.pl/doc/6215631.Jak-zamienic-dom-w-domowy-Kosciol-Jak-przezyc-w-nim-Msze-sw-Jak> (14.03.2020).
- Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski. Pobrane z: <https://episkopat.pl/zarzadzenie-nr-1-2020-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-z-dnia-12-marca-2020-r/> (12.03.2020).

